

ДАНИЛЬЧЕНКО Д. О.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ДІЄСЛІВНІЙ ПАРАДИГМІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: РУШІЙНІ СИЛИ – ДИНАМІКА – НАСЛІДКИ

У статті аналізується розвиток предикативної парадигми сучасної німецької мови, а також окреслено особливості процесів граматикизації та узуалізації граматичних одиниць мови.

Ключові слова: предикативна парадигма, еволюція мови, граматичність, граматикизація, узуалізація.

В статье рассматривается развитие предикативной парадигмы современного немецкого языка, а также определены особенности процессов грамматикализации и узуализации грамматических единиц языка.

Ключевые слова: предикативная парадигма, эволюция языка, грамматичность, грамматикализация, узуализация.

The article focuses on recent and current changes which are observed in the verb paradigm of the contemporary German as well as examines some distinctive features of grammaticalization and usualisation of grammatical language units.

Key words: verb paradigm, language change, grammaticality, grammaticalization, usualisation.

У лінгвістичних дискусіях нерідко доводиться чути думку, що зміни граматичної системи – це процеси, які визначали розвиток мови та уможлиблюють проведення демаркаційних ліній між окремими історичними етапами. Зміни, які відбуваються сьогодні, на наших очах, часто залишаються поза увагою дослідників, вони нерідко не сприймаються як суттєві, а їх значення, відповідно, маргіналізується. Сучасний стан граматичної системи розглядається багатьма пуристично налаштованими лінгвістами, викладачами мови, а тим більше представниками громадських ініціатив зі збереження мови та журналістами як “ідеальний”, а всі зміни у граматиці – як щось хаотичне, що суперечить нормам мови та мовлення, як порушення конвенціоналізованих правил. Багато з інноваційних процесів кваліфікуються як наслідок недбалого ставлення до мови і навіть як “занепад мови” (порівн. нім. Sprachverfall, Sprachverderb, Verwahrlosung der Sprache).

Мета цієї статті полягає в розгляді суттєвих змін, які спостерігаються в дієслівній парадигмі німецької мови, а також у з’ясуванні їх причин і потенційних наслідків для розвитку граматичної підсистеми.

Матеріалом для аналізу є тексти сучасного віртуального та публіцистичного дискурсів.

Об'єктом вивчення виступають форми та конструкції предикативної парадигми німецької мови, які набули розповсюдження наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., а **предметом** дослідження – специфіка процесів узуалізації та граматикалізації відповідних форм і конструкцій.

Актуальність статті зумовлюється постійно зростаючим інтересом германістів до питань мовної еволюції, до її причин і механізмів.

У сучасній німецькій мові одночасно відбуваються зміни в декількох функціонально-семантичних категоріях предикативної парадигми, а саме в функціонально-семантичних полях (ФСП) аспектуальності, модальності, темпоральності та стану дієслова.

Функціонально-семантична категорія аспектуальності корелює з видом дієслова. У рамках цієї граматичної категорії спостерігається розвиток тривалого виду дієслова на зразок видо-часової категорії Continuous в англійській мові. Конструкції тривалого виду складаються з трьох компонентів: дієслово *sein* + злитна форма прийменника *am* + інфінітив змістовного дієслова (*am-Progressiv, Verlaufsform* [1]): 1) *Mit meinem Kunden hatte ich darüber gesprochen, er ist am Überlegen, ob er auch eine solche Werbeaktion umsetzt* [19]. У якості підміту граматичної конструкції може реалізовуватися не лише семантема “адресат” (як у прикладі (1)), але й також і “пацієнс”: 2) *Das Kühlwasser ist am Kochen und kommt schon oben aus dem Deckel raus* [20]; 3) *Das Hotel ist am Umbauen* [21]. Таким чином, розвиток тривалого виду дієслова відбувається як для активного, так і для пасивного стану з формально-структурним співпадінням граматичної конструкції. На більш просунутому етапі граматикалізації спостерігається можливість розширення інфінітивної групи та використання “об’єктива” / “пацієнса”: 4) *Ich habe gesehen, dass die Frauen längst am Blumen verkaufen waren, während die Männer immer noch am Trockenem verhandelt haben?* [22]; 5) *Ich sitze seit 6 Uhr hier im Büro und bin Texte am Übersetzen* [23]. Розширення інфінітивного компоненту конструкції нерідко відбувається через реалізацію додатка в родовому відмінку: 6) *Er ist ganz energisch am Backen des Weihnachtsstollens* [24].

На відміну від англійської, у якій ще на ранніх етапах розвитку з’являється Continuous, у спорідненій німецькій мові подібної морфологізованої форми до кінця ХХ ст. не існувало. Оскільки існує чимало комунікативних ситуацій, які вимагають акцентування уваги на

пролонгованій дії, мова в першу чергу намагається заповнити відповідну когнітивну лакуну лексичними засобами (*Gerade / Im Moment übersetzt er das Buch*). Проте останні не завжди відповідають принципу ергономіки мовленнєвої діяльності, а тому стимулюється розвиток аналітичної форми тривалого виду, приклади якої наведено в реченнях (1) – (6).

Говорячи про інноваційні трансформації в рамках категорії аспектуальності, доречно відмітити, що поряд із зазначеними конструкціями відбувається й інший процес, який може призвести до категоризації тривалого виду, а саме **ауксиліаризація** дієслова *tun*, тобто набуття останнім статусу допоміжного дієслова. Проте необхідно розрізняти два випадки вживання *tun* у службовій функції. По-перше, використання *tun* як засобу емпізи в рамках актуального членування речення для комунікативного акцентування того факту, що дія дійсно має місце: 7) *Lesen tut er schon, aber schreiben tut er nicht* [25], 8) *Ich mag ihn zwar nicht sonderlich, aber **helfen tut er immer*** [26]. Тут доцільно провести паралель з англійською мовою, у якій допоміжне дієслово *do* також використовується як засіб емпізи у стверджувальних реченнях: 9) *And as best I can tell, I think he does support this program. It does meet our commitments that we made to the Iraqis* [27]. У контексті тенденцій розвитку предикативної парадигми цей вид вживання *tun* не є релевантним, оскільки він кодує суто комунікативну інформацію на рівні тексту. По-друге, допоміжне дієслово *tun* демонструє тенденцію до реалізації у виключно граматичній функції як маркер тривалості дії: 10) *Ich tue gerade an meinem Referat für die Schule arbeiten* [28]; 11) *Aber sie **tut jetzt schon weniger als sonst arbeiten*** [28]. Саме такі конструкції, які наразі вживаються здебільшого в побутовій комунікації, мають потенціал для подальшої граматикалізації завдяки поступовій втраті ознаки належності до розмовного стилю.

В ФСП *темпоральності* спостерігається розвиток додаткових форм минулого часу – так званого “подвійного перфекта” (Doppelperfekt) і “подвійного плюсквамперфекта” (Doppelplusquamperfekt) [2:251; 3:154]. Первинною темпоральною формою цієї пари виступає подвійний перфект, який використовується для вираження завершеності дії, що передує іншій, оформленій у перфекті дії (12) або для акцентування часової віддаленості дії (13): 12) *Ich habe in meinem ganzen Leben nur bei 2 Firmen gearbeitet gehabt, aber je Firma 11 Jahre. Ich habe mich hoch gearbeitet gehabt in einer Firma vom Helfer zum Maschinen- und Anlagenfahrer und in der anderen Firma bin ich als Helfer geblieben* [27] та 13) *Ich habe in einer Zeitschrift gelesen gehabt, dass es*

ein Linux speziell für Windows-Umsteiger gibt ... [28]. Закономірним є питання щодо природи імпульсів для розвитку нової форми минулого часу, оскільки в німецькій мові вже протягом багатьох століть співіснують три форми минулого часу (претеріт, презент і плюсквамперфект) із досить чітким розподілом функцій поміж ними. Для німецької мови у аспекті конкуренції темпоральних форм важливою постає діатопічна перспектива, яка обумовлює преференцію претеріта чи перфекта. Уже на ранньонововіверхньонімецькому етапі в верхньонімецьких діалектах спостерігається фонеморфологічне явище – “зникнення претеріта” (Präteritumsschwund), яке пов’язане з апокопою флексії *-e* і – як наслідок – синкретизмом форм претеріта та презенса у слабких дієслів, що призводить до стимулювання преференцій перфекта [4:108]. Зазначена тенденція відображається в мовному узусі й до сьогодні. Вона виявляється в невживанні претеріта мовцями з верхньонімецьких діалектних ареалів [5:71]. При ареальному зникненні претеріта з’являється лакуна в засобах вираження минулого часу, яка й заповнюється подвійним перфектом як другим членом бінарної опозиції перфект – подвійний перфект. Подвійний перфект вживається лише у відносному значенні. Подвійний плюсквамперфект розвивається унаслідок мовної аналогії, як результат так званої “вторинної граматикалізації” [пор.: 6:174], оскільки його функціональне навантаження, ймовірно, менш значне у порівнянні з подвійним перфектом, а саме: констатація події у минулому, яка передусім іншій: 14) *Ich war auch mal raus am Wochenende mit meinen Eltern gefährdet gewesen. Ich war bei meinem Bruder, da habe ich geschlafen* [29]. Наразі вживання подвійних перфекта та плюсквамперфекта фіксується лише у верхньонімецьких діалектах, але можна з високим ступенем вірогідності прогнозувати їх експансію. Для визначення статусу та системності цих темпоральних форм у граматичній системі сучасної німецької мови необхідне спеціальне дослідження, у тому числі із залученням інформантів-представників різних діалектних ареалів.

У ФСП стану дієслова відбувається граматикалізація двох пасивних конструкцій: пасиву адресата з допоміжними дієсловами *bekommen*, *kriegen* і *erhalten* (нім.: Adressatenpassiv, також: Rezipientenpassiv, Dativpassiv, *bekommen*-Passiv, indirektes Passiv, Benefizientenpassiv) і пасиву стану з допоміжним дієсловом *haben*. Прикладами пасиву адресата виступають наступні речення: 15) *Wer also sein nagelneues 40.000-Euro-Auto versichert und es nach dem Kauf geklaut bekommt, erhielte nur noch 36.000 Euro erstattet*

[30]; 16) *Ein Mann verkräftet es viel schwerer, wenn er von der Frau die Hörner aufgesetzt bekommt* [31]; 17) *Die Republikanische Garde hat angeblich von Saddam gedroht bekommen, dass man ihnen in den Rücken schießen würde* [32]. Перші та дуже поодинокі прецеденти вживання цієї конструкції зафіксовано ще у XVI ст., тому, на перший погляд, некоректно стверджувати, що пасив адресата є новою конструкцією сучасної німецької мови. При діяхронічному вивченні її розвитку ми встановили, що аж до першої третини XX ст. вживання пасиву адресата було поодиноким і несистемним, реалізовувалися лише ті його структурно-семантичні типи, які репрезентують ранні стадії граматикалізації (див. детально в [7]). При дослідженні будь-якого інноваційного явища граматичної системи необхідно є диференціація між латентною наявністю грами в мові та її системним вживанням. Можливості розвитку пасиву адресата були запрограмовані в німецькій мові, проте його експансія припадає на останні десятиліття XX – початок XXI ст.

В основі конструкцій з пасивом адресата лежить семантико-синтаксична контамінація аргументної семантики “адресат” та її різновидів – “бенефактив” і “малефактив”. У пасиві адресата існують два види контамінації: адресато-бенефактивна: 18) *Meine Mutter hat im September vom Sozialamt eine Brennstoffbeihilfe von 416 € bewilligt bekommen* [32] та адресато-малефактивна: 19) *Kann es sein, dass viele Familien ihre Grundstücke auf diese Art und Weise enteignet bekommen?* [33].

Окрім пасиву адресата в сучасній німецькій мові з’являється ще одна, поки що рідко вживана конструкція, яка демонструє досить швидке зростання частотності використання – пасив стану з допоміжним дієсловом *haben* [8:120]. Оскільки формально ця пасивна конструкція омонімічна перфекту, то її ідентифікація можлива лише у контексті. Пасив стану з *haben* слугує для означування результативних ситуацій: 1) результат маніпуляцій з тілом людини: (20) *Wenn man zwei Arme eingegipst hat, kann man im Prinzip nichts alleine machen*; 2) результат локалізації об’єкта: 21) *Sie möchten Ihre Waschmaschine in die Küche eingebaut haben oder in den Hausarbeitsraum?* [37]; 3) стан як наслідок інтенціональних дій: 22) *An welchen Weihnachtstagen haben die Geschäfte geschlossen?* [34]; 4) стан людини або істоти як результат неінтенціональних дій: 23) *Der stellte sofort fest, dass er beide Trommelfelle zugewachsen hat* [40].

Обидві пасивні конструкції є результатом розширення парадигми пасивного стану. Пасив стану з допоміжним дієсловом *haben* є менш

граматикалізованим у порівняння з пасивом адресата, сфера вживання цього пасиву є значно вужчою.

У ФСП *модальності* спостерігається процес переходу дієслова *brauchen* з класу напівмодальних (Modalitätsverb, Halbmodalverb) до модальних. Одна з типових ситуацій вживання цього дієслова – заперечні речення з модальним значенням відсутності необхідності, пор.: *Er muss antworten* → *Er braucht nicht zu antworten*; 24) *Sie brauchen nicht quer durchs Land zu ziehen oder eine größere Umwälzung Ihres Lebens vorzunehmen* [32]. Граматикалізація модального *brauchen* проходить у два етапи. На першому етапі відбувається зміна статусного керування дієслова, тобто механізму узгодження фінітного та інфінітного дієслів у реченні (елімінація граматичної частки *zu*), пор.: 25) *Sie brauchen nicht mehr zum Pinsel greifen, wenn Sie Glanzmittel zur Veredelung Ihrer Backwaren verwenden* [39]. Другий етап корелює зі змінами морфологічної форми третьої особи однини презенса: *ich brauch' – er brauch'*, що обумовлюється аналогією з “класичними” модальними дієсловами, пор.: 26) *Die Kinderärztin meint, er brauch nicht schlafen, aber zumindest ruhen* [40]; 27) *Manchmal würde ich am liebsten ihm sagen, er brauch nicht mehr nachdenken, es ist vorbei* [41]. Як наслідок граматикалізації, одночасно із зазначеними морфо-синтаксичними процесами спостерігається також розширення сфери вживання *brauchen*, який також дедалі частіше використовується у реченнях з підмитами-неістотами в комбінації з пасивним інфінитивом, як з часткою *zu*, так і без неї: 28) *Der Beitrag braucht nicht gelesen zu werden* [42]; (29) *Teppich braucht nicht gereinigt werden* [43]. Таким чином, ми спостерігаємо чітку тенденцію до розширення кола існуючих шости модальних дієслів (*müssen, sollen, wollen, mögen, können, dürfen*) з імовірним перерозподілом функцій між ними в довгостроковій перспективі.

Розгляньмо лінгвістичні й екстралінгвістичні причини розвитку нових граматичних явищ, які, як відомо, виникають унаслідок граматикалізації [9; 10; 11] або аналогії у взаємодії з граматикалізацією. Під *граматикалізацією* розуміють два процеси: по-перше, розвиток граматичного знака із лексичного, та, по-друге, посилення граматичної природи існуючих граем. Ми вважаємо, що граматикалізацію як процес доцільно умовно розділити на дві взаємно детерміновані *інтегральні складові*. З одного боку, це *внутрішньомовні процеси*, до яких належать синтаксизація, морфологізація, семантична редуція, десемантизація, фонологічна редуція, реаналіз, тощо. З іншого боку, це *екстралінгвістичний процес узуалізації*, під яким ми

розуміють входження мовної одиниці в узус, у загальне вживання в більших чи менших масштабах [12]. Як правило, процес узуалізації співвідносять у першу чергу з лексичною субсистемою мови, проте він є не менш релевантним і для граматичної субсистеми. Узуалізація – *антропоцентрична складова* процесу граматикизації, яка пов'язана з генеруванням нових форм носіями мови, а також зі сприйняттям і свідомою чи підсвідомою оцінкою цих форм. Виникнення нової мовної одиниці викликано проявом рушійних механізмів розвитку мови – принципу мовної ергономіки та принципу диференціації комунікативних потреб *homo loquens* [пор.: 11:15; 13:22]. Якщо певний граматичний засіб є або більш економним, або надає можливість додаткової диференціації семантико-синтаксичного значення, тобто має комунікативно-функціональну цінність, то існують усі передумови для його узуалізації. Таким чином, граматикизація відбувається при взаємодії двох чинників: 1) внутрішньомовних: форматив мовного знаку зазнає певних змін (при цьому він не обов'язково і не завжди змінюється сам, можуть відбуватися зміни у його парадигматичних властивостях) і 2) екстралінгвістичних: нова або модифікована грамема проходить процес узуалізації.

Процес узуалізації починається з оказіонального вживання нової одиниці, яка не належить до стандартного інвентарю граматичної системи мови, тобто з прецеденту порушення прескриптивних мовних норм. Поняття мовної норми співвідноситься з граматичністю (*grammaticality*, *Grammatikalität*, *Grammazität*, *syntaktische Konnexität*, *Wohlgeformtheit*), яка інтерпретується в лінгвістиці досить неоднорідно. Німецький дослідник Х. Глюк дотримується думки, що “граматичність – характеристика всіх мовних структур, які знаходяться у рамках нормативного апарату, що репрезентується граматичними правилами певної граматичної моделі” [14:256]. Граматичність базується на “інтуїтивному володінні правилами відносно нестандартних форм” та являє собою *ідеалізовану категорію*. Зважаючи на цей факт, у генеративній граматиці Н. Хомського, наприклад, проводиться межа між граматичністю (*grammaticality*), яка розуміється як мовна компетентність “ідеального комуніканта”, і “прийнятністю” (*acceptability*). Якщо граматичність, згідно з Н. Хомським, – це ознака всіх речень, які породжуються у рамках граматичної моделі, то прийнятність ґрунтується на оцінці граматичної коректності речення з боку носіїв мови [15]. Що стосується граматичних структур, які перебувають у процесі граматикизації, важливим є визначення проміжних, перехідних етапів на

шляху від аграматичності до граматичності (статичного стану граматикалізації, її кінцевої точки). Подібні думки простежуються в роботах низькі лінгвістів. Зокрема, В. О. Плуґян вважає, що “бінарне протиставлення граматичного та неграматичного має бути доповненим характеристиками чисельних перехідних явищ” [16:2]. Схожої позиції дотримується В. І. Говердовський: “Дихотомія правильності / неправильності постає релятивною категорією, оскільки діалектична точка зору базується на законі нескінченної змінюваності речей” [17:59]. При виникненні нової граматичної одиниці, яка суперечить діючим на відповідний момент нормам, може відбуватися її блокування. Порушення норм нерідко викликає протести з боку пуристично налаштованих носіїв мови, які у Німеччині, наприклад, створюють цілі громадянські ініціативи з порятунку граматичної системи (пор. громадське об’єднання *Rettet den Kausalsatz!* – Врятуйте підрядне речення причини!, створене в Гамбурзі в 1994 р.). Для узуалізації нової грамеми необхідне її якомога частіше повторення в мовленні якомога ширшим колом носіїв мови, для чого, безперечно, нове явище має виявляти **комунікативно-функціональну цінність**. На цьому етапі відбувається своєрідна “перевірка на міцність” мовної одиниці: якщо функціональне навантаження та комунікативна релевантність витримують мовну критику, то в узуалізації конструкції настає новий етап, на якому вона більш не сприймається як аграматична, але оцінюється як стилістично маркована (наприклад, розмовна, діалектна та т. п.). Усі інноваційні граматичні явища реалізуються на ранніх етапах лише в усній комунікації і лише згодом проникають у письмову, тобто відбувається зняття стилістичних обмежень. Подальший розвиток пов’язаний з поступовою ліквідацією стилістичної маркованості та досягненням критичної маси вживань – відбувається діалектичний перехід від кількості до якості та входження грамеми у нормативний інвентар граматичної субсистеми мови. Таким чином, для **процесу узуалізації** доцільно встановити наступну **модель**: *прецедент вживання як порушення норми → спроби блокувати порушення → стилістична маркованість → досягнення критичної маси → входження у норму*. Узуалізація як інтегральна частина граматикалізації має два аспекти: динамічний (проходження зазначених етапів) і статичний (норма як кінцева точка процесу).

Описані в цій статті зміни у граматиці охоплюють, як правило, кілька десятиліть та являють собою актуальний об’єкт для лінгвістичних розвідок.

Для їх вивчення доцільним є, по-перше, зіставний аналіз фактичного матеріалу щодо специфіки реалізації граматичного явища в споріднених і різнопланових типах дискурсу, оскільки граматиалізація відбувається неоднорідно в окремих типах дискурсу, а *дискурсивна інтеграція грамем*, немов лакмусовий папірець, постає непрямим індикатором граматиалізації. По-друге, важливою частиною відповідних досліджень є експериментальні процедури із залученням інформантів-носіїв мови. Для німецької мови, зокрема, необхідно враховувати – порід із соціолінгвістичними параметрами як-то рівень освіти і специфіка професійної діяльності інформантів – діатопічний чинник з огляду на діалектні особливості.

Проаналізовані в статті граматичні явища, які відбуваються в предикативній парадигмі сучасної німецької мови, є **перспективними** об'єктами окремих лінгвістичних розвиток. **Перспективними** для вивчення постають також зміни, що спостерігаються сьогодні в іменній парадигмі німецької мови, наприклад, у категорії визначеності / невизначеності, процеси граматиалізації прийменників, модальних часток і дискурсивних маркерів. Щодо *подальшого розвитку теорії граматиалізації*, яка характеризується швидким підвищенням інтересу дослідників на межі ХХ–ХХІ ст., особливо у західній лінгвістиці (США та Німеччина), і в рамках якої розроблено чимало теоретичних питань (як на матеріалі екзотичних, так і германських та романських мов), то, на нашу думку, **перспективною** є певна зміна вектора досліджень, антропоцентрична переорієнтація від структурних студій і суто мовних фактів (граматиалізація у вузькому розумінні) на мовлення та мовця, дискурсивно-комунікативну специфіку мовних змін, вивчення динаміки процесу узуалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Pottelberge J. van.* Ist jedes grammatische Verfahren Ergebnis eines Grammatikalisierungsprozesses? Fragen zur Entwicklung des *am*-Progressivs / Jeroen van Pottelberge // Grammatikalisierung im Deutschen / T. Leuschner. – Berlin : de Gruyter, 2005. – S. 169–191.
2. *Ammann A.* Abbau und Abschwemmung: Doppelte Perfektformen und Grammatikalisierung im deutschen Tempussystem / Anastasia Ammann // Grammatikalisierung im Deutschen / T. Leuschner. – Berlin : de Gruyter, 2005. – S. 251–275.
3. *Hentschel E.* Handbuch der deutschen Grammatik / Elke Hentschel, Harald Weydt. – Berlin : de Gruyter, 2003. – 524 S.
4. *Nübling D.* Der alemannische Konjunktiv II zwischen Morphologie und Syntax / Damaris Nübling // Syntax und Stilistik der Alltagssprache / A. Ruoff, P. Löffelad. – Tübingen : Narr, 1987. – S. 107–121.
5. *Roth Chr.* Kurze Einführung in die Grammatik des Frühneuhochdeutschen / Christian Roth. – Heidelberg : Winter, 2007. – 106 S.
6. *Teuber O.* Analytische Verbformen im Deutschen. Syntax – Semantik – Grammatikalisierung / Oliver Teuber. – Hildesheim : Georg

Olms, 2005. – 240 S. 7. Данильченко Д. А. Номинативный и коммуникативный аспекты грамматикализации пассива адресата в современном немецком языке : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Данильченко Дмитрий Александрович ; Харьковск. нац. ун-т имени В. Н. Каразина. – Харьков, 2008. – 271 с. 8. *Leirbukt O.* Passivähnliche Konstruktionen mit *haben* + Partizip II im heutigen Deutsch / Odleif Leirbukt // Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation – 1981. – № 2. – S. 119–146. 9. *Heine B.* Grammaticalization: a conceptual framework / [B. Heine, U. Claudi, F. Hünnemeyer]. – Chicago : University of Chicago Press, 1991. – 318 S. 10. *Meillet A.* L’evolution des formes grammaticales / Antoine Meillet // Rivista di scienza. – 1912. – № 12. – P. 6–22. 11. *Moser H.* Sprachliche Ökonomie im heutigen deutschen Satz / Hugo Moser // Studien zur Syntax des heutigen Deutsch. – 1970. – № 1. – S. 9–27. 12. *Голев Н. Д.* Стихийная узуализация номинативных единиц [Электронный ресурс] / Николай Данилович Голев. – Режим доступа : <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z04.html> 13. *Polenz P. von.* Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart / Peter von Polenz. – Bd. 1. Einführung. Grundbegriffe. 14. bis 16. Jh. – Berlin : de Gruyter, 2000. – 386 S. 14. *Glück H.* Metzler Lexikon Sprache / Heinz Glück. – Stuttgart : J. B. Metzler, 2000. – 817 S. 15. *Chomsky N.* Degrees of Grammaticality / Noam Chomsky // The Structure of Language / J. A. Fodor, J. J. Katz. – Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1961. – P. 384–389. 16. *Плунгян В. А.* Грамматические категории, их аналоги и заместители : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 “Общее языкознание” / Владимир Александрович Плунгян ; Ин-т языкознания РАН. – М., 1998. – 48 с. 17. *Говердовский В. И.* Коннотация, “правильность” и норма речи / Владислав Иванович Говердовский // Матеріали VII Всеукр. наук. конф. [“Каразинські читання : Людина. Мова. Комунікація”], (Харків, лютий 2008). – Харків : Харківськ. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 59–61.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

19. *Loyalty-Manufaktur Blog* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.loyalty-manufaktur.de/blog/?p=251 20. *Motor-Talk Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.motor-talk.de. 21. *Reisebüro Agoda* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.agoda.de/asia/singapore/singapore_treasure_resort_sentosa.html 22. *Forum Uniboard Schweiz* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uniboard.ch 23. *Forum Zoo Plus* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : forum.zooplus.de. 24. *ZDF Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zdf.de/ZDFforum/foren/php 25. *Oliver Kahn Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.oliver-kahn.de 26. *Short-News. News-Community* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.shortnews.de 27. *Arbeitslosenhilfe e.V. Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.arbeitslosenselbsthilfe.org/forum 28. *Uni-Protokolle.de. Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uni-protokolle.de/foren 29. *Berlin. Die Hauptstadtkampagne* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sei.berlin.de/nc/geschichten> 30. *WELT Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.welt.de 31. *Bild Zeitung* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bild.de 32. *Politikforum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.forum.politik.de/forum 33. *Yahoo! Chat* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.de.chat.yahoo.com 34. *Ratgeber-Community* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.gutefrage.net 35. *Paderblog* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.paderblog.de/blog/2006/08/18. 36. *Atrada.de* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.atrada.de 37. *Gorenje-Portal* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.gorenje.de 38. *Spiegel Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.spiegel.de 39. *BRIGITTE.de-Community* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.britte.de/foren 40. *Forum Gesundheit im Internet* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.med1.de/Forum 41. *Kaffee-Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kaffeeforum.de 42. *Wer-weiss-was. Forum* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wer-weiss-was.de 43. *Berliner Zeitung* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.berlinonline.de. 44. *WELT Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.welt.de/english-news/article3386013/Obamas-decisions-are-putting-country-at-risk.html